

Kógens-e a diszpozitív?

(Az új Ptk. jogi személyre irányadó szabályozása)

A mintegy fél év múlva hatályba lépő új Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény, a továbbiakban: Ptk.) talán leginkább szembeötlő újításai a jogi személyekről rendelkező Harmadik Könyvben találhatók. A kódex immár nem csupán egyes jogi személy típusok definícióját tartalmazza, hanem szerkezetileg és tartalmi szempontból egyaránt jelentősen átalakítja a jogi személyekre, mindenekelőtt a gazdasági társaságokra irányadó joganyagot. A Kormány – a Ptk. kihirdetését követően – ez év nyarán nyilvánosságra hozta (vitára bocsátotta) a kódex bevezetésével összefüggő átmeneti szabályokat rögzítő javaslatát (Ptké.), valamint azokat a törvénytervezeteket, amelyek a Ptk. rendelkezéseivel összefüggő törvénymódosításokat, illetve új szabályokat tartalmaznak. Az Országgyűlés várhatóan őszi ülészakán, októberben határoz majd a javaslatokról. (Lásd ezzel kapcsolatban a közigazgatási és igazságügyi miniszter június 14-én kelt, az Országgyűlés elnökéhez címzett levelét.)

Az alábbiakban nem vállalkozom a Harmadik Könyvvel összefüggő jogalkotói elgondolások átfogó elemzésére. Egyetlen, ám annál fontosabb szabályozási kérdésre hívom fel a figyelmet: a jogalkotó által a Harmadik Könyvben érvényesített diszpozitív szemléletre, és e választott megoldás várható nehézségeire.

1. Az eltérést engedő szabályozás nehézségei

Az új Ptk.-t kidolgozó szakértők vitathatatlanul progresszív elgondolása volt az, amely változtat „a Gt. és a más jogi személyekre vonatkozó jogszabályok szabályozási módszerbeli kiindulópontján: a kógens alapállás helyett az eltérést engedő (diszpozitív) szabályozási kiindulópontot választja”. (Lásd: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*; szerkesztő: Vékás Lajos, Complex, Budapest, 2013. 85. o.; továbbiakban: *Ptk. Magyarázat*) Egyetértek azzal a megközelítéssel, hogy a jogi személyek, és így a gazdasági társaságok szervezetére és működésére irányadó törvényi normáknak elsősorban orientáló (kisegítő, mintadó) funkciót kellene betölteniük. A kógens előírások kimondását alapos elemző munkának kell megelőznie: a törvényhozó ennek során mérlegelheti, hogy van-e ésszerű indoka a tagok (részvényesek) szerződési szabadsága korlátozásának. Ehhez képest, ha a jogalkotó a hitelezők, a társaságban kisebbségi helyzetben lévő tagok védelmében, vagy pl. – nyilvánosan működő részvénytársaság esetében – a tőkepiac biztonságos működése érdekében eltérést nem engedő

rendelkezéseket kíván érvényesíteni, akkor ezt a törvény tegye egyértelművé, a jogalkalmazót ugyanis nem szabad a jogalkotói szándékot illetően kétségek között hagyni. Az új Ptk. – legalábbis a jogi személyek diszpozitív szabályozása kapcsán – sajnos nem tesz eleget a jogbiztonság eme követelményének: a kódex előírásai alapján a jogalkalmazó cégek és bíróságok nem mindig tudják majd, hogy miről rendelkezik kötelező erővel a törvény, és mely előírástól térhetnek el szabadon a társaság tagjai.

A kódex 3:4. § (3) bekezdése szerint:

„A jogi személy tagjai, illetve alapítói nem térhetnek el az e törvényben foglaltaktól, ha

a) az eltérést e törvény tiltja; vagy

b) az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak vagy a tagok kisebbségének jogait nyilvánvalóan sérti, vagy a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését akadályozza.”

Úgy gondolom, hogy a (3) bekezdés b) pontjának előírása valószínűleg több hátránnyal jár majd, mint amennyi előnnyel. A Ptk. Magyarázat arra hivatkozik, hogy, nem „...lehet az eltérés valamennyi tilalmazott esetét megjelölni és minden feltétlen érvényesülést igénylő konkrét normát megfogalmazni. Ezért a Ptk. általános szabályban adja meg azokat a szempontokat, amelyek a jogszabálytól való eltérést egyedi tilalom nélkül is tiltottá teszik”.

Az idézett állásponttól eltérően, nem hiszem, hogy a jogalkotó számára teljesíthetetlen feladat lett volna teljes körűen meghatározni azokat a jogi személy szervezetére és működésére vonatkozó döntési helyzeteket, szabályozási tárgyköröket, amelyekben egyik vagy másik ún. stakeholder csoport jogos érdekei, vagy a közérdek a kógens szabályozást indokoltá teszi. Az esetleges tévedés (törvényhozói mulasztás) kedvezőtlen következményeit ezért nem volt ésszerű a jogalkalmazó üzleti kockázatát növelésével kivédeni. (kivédeni próbálni). Az új Ptk. által kialakított megoldás ráadásul nemcsak bizonytalanságot okozhat, de előfordulhat, hogy a kódex valamely kérdésben a szerződési szabadságot erőteljesebben korlátozza majd, mint a Gt. (2006. évi VI. törvény) hatályos rendelkezései. A Gt. 9. § (1) bekezdése jelenleg ugyanis mindazokban a kérdésekben a tagok (részvényesek) belátására bizza a döntést, amelyekről a törvény kifejezetten nem rendelkezik. Eszerint: „A tagok (részvényesek) e törvény, illetve más jogszabályok keretei között a társasági szerződés (alapszabály, alapító okirat) tartalmát szabadon állapíthatják meg, e törvény rendelkezéseitől azonban csak akkor térhetnek el, ha ezt törvény megengedi. Nem minősül a törvénytől való eltérésnek olyan további rendelkezés társasági szerződésbe (alapszabályba, alapító okiratba) való foglalása, amelyről e törvény nem szól, ha a rendel-

kezés nem áll ellentétben a társasági jog általános rendeltetésével, vagy az adott társasági formára vonatkozó szabályozás céljával, és nem sérti a jóhiszemű joggyakorlás követelményeit.”

A Gt. 9. §-ának idézett rendelkezése is utal ugyan a „szabályozás céljával” való összhangra, valamint a „jóhiszemű joggyakorlás követelményeire”, nyilvánvaló azonban, hogy az általános magánjogi jogelvek említése nem vet fel olyan értelmezési kockázatot, mint az új előírás.

2. A saját részvény megszerzésére irányadó előírások kógenciája

A Gt. hatályos 223. §-a az ún. saját részvényről rendelkezve nem állapít meg a megszerzhető részvény mértékére vonatkozó felső korlátot. (A korábbi, a jegyzett tőke 10%-ában rögzített limitet a Gt.-nek a 2007. évi CXVI. törvénnyel történt módosítása hatályon kívül helyezte.) Az új Ptk. Harmadik Könyvében, a részvény sajátosságait megállapító XXXII. Fejezetben találhatóak a részvénytársaság által kibocsátott részvények megszerzésének feltételeit rögzítő szabályok. A saját részvény megszerzésével összefüggésben a kódex 3:222. § (1) bekezdése kimondja, hogy „A részvénytársaság az alaptőke huszonöt százalékát meg nem haladó mértékben megszerzheti az általa kibocsátott részvényeket.” Kérdés, hogy a törvényben kimondott szerzési korlát csak iránymutatás-e a részvénytársaságok alapítói (részvényesei) számára, vagy pedig olyan kógens előírás, amelytől érvényesen eltérni nem lehet?

A Ptk. Magyarázat 173. oldalán a jogalkotói elképzelés indokaként a következőket olvashatjuk: „A saját részvények megszerzésével kapcsolatos szabályozás ismét be kíván vezetni mennyiségi korlátot a részvénytársaság által megszerzhető saját részvényekre, mert a saját részvények korlátozás nélküli megszerzése esetén a társaság belső struktúrája oly mértékben torzulhat, hogy ez a társaság működőképességét veszélyeztetheti. A huszonöt százalékos határ kellő mozgásteret biztosít a társaság részére, de biztosítja azt, hogy a társaság mindenkor a tagok érdekében, a tagok döntéseinek megfelelően működjön.”

Az idézett magyarázó gondolatok arra engednek következtetni, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy (újra) kógens módon korlátozza a társaság által megszerzhető saját részvények jegyzett tőkéhez viszonyított mértékét. Ezt támasztja alá az indokolás szóhasználata, miszerint a szabályozás „ismét” be kíván vezetni mennyiségi korlátot. Ha ui. a törvény rendelkezése csak orientálni próbálná a jogalkalmazót, akkor a „korlátozó” szabály „bevezetéséről” nem lehetne említést tenni. A Ptk. 3:226. §-a azonban közvetlenül és kifejezet-

ten rendelkezik arról, hogy a saját részvény szabályai mely esetekben kógenssek. A paragrafus – amely „Az eltérő szabályozás tilalma” címet viseli – a következőket írja elő: „Semmis az alapszabály olyan rendelkezése, amely a saját részvény megszerzésének feltételeire vagy a saját részvénnel gyakorolható jogokra vonatkozóan az e törvényben meghatározott szabályoknál a társaságra nézve enyhébb követelményeket ír elő.”

A 3:226. § szövegezése egyértelmű és világos. Két szabályozási tárgykört említ: egyrészt a saját részvény „megszerzésének feltételeire” vonatkozó rendelkezések, másrészt az ezen részvények által megtestesített részvényesi jogokat illetően tiltja meg a részvénytársaság javára az alapszabályi eltérés lehetőségét. Tárgyunk szempontjából az elsőként említett esetkör érdemel figyelmet.

A saját részvény megszerzésének kógens feltételei végső soron az Európai Unió társasági jogi követelményeiben keresendők, bár tény, hogy az irányelvi rendelkezések tárgyi hatálya csak a nyilvánosan működő részvénytársaságokra terjed ki. (Lásd a 2006/68/EC irányelv 1. cikkét) A saját részvény megszerzése feltételeinek eltérést nem engedő módon történő szabályozása hitelezővédelmi szempontból indokolt: kógens szabályok hiányában megtörténhetne, hogy a társaság – miközben osztalék fizetésére nem rendelkezne forrással – saját részvény vételével fizetné ki a veszteséges vállalkozás részvényeseit, elvonva így a fedezetet a hitelezők elől. Indokolt ezért, hogy a törvény kizárja, hogy az alapszabályban a részvényesek eltérhessenek pl. attól a 3:222. § (4) bekezdésében olvasható törvényi előírástól, miszerint: „A saját részvények ellenértékét a társaság az osztalékként kifizethető vagyon terhére fizetheti ki.”

A saját részvény megszerzését korlátozó 25%-os határérték előírása azonban nem tartozik a részvényeszerzés (elő)feltételei közé, és a szabálynak hitelezővédelmi szempontból sincsen jelentősége. (Ha ui. a részvénytársaság rendelkezik a saját részvény megszerzéséhez szükséges ellenértéknek megfelelő osztalékként kiosztható adózott eredménnyel, úgy a hitelezőknek közömbös, hogy azt milyen formában fizeti ki a társaság a részvényeseknek.) A megszerzhető részvény mértékre vonatkozó korlát értelemszerűen nem tekinthető a saját részvénnel gyakorolható jogot szabályozó rendelkezésnek sem. Kijelenthető tehát, hogy a 3:226. § alapján a 3:222. § első mondatában megállapított huszonöt százalékos szerzési „plafon” nem kógens, hanem diszpozitív természetű.

Nem jutunk – véleményem szerint – más következtetésre akkor sem, ha a 3:4. § (3) bekezdés b) pontjában rögzített szabályokat hívjuk segítségül. Nem állítható ui., hogy ha a részvénytársaság alapszabálya pl. a jegyzett tőke 30%-ában maximálná a megszerz-

hető saját részvények mértékét, úgy ez „nyilvánvalóan” sértené a munkavállalók jogait, a kisebbségi helyzetben lévő részvényesek érdekét, vagy éppen a cég feletti törvényességi felügyelet gyakorlásához fűződő közérdeket. Feltéve persze, hogy a törvény valóban kógens előírásait – így mindenekelőtt a hitelezővédelmi szerepet betöltőket – a részvénytársaság alapítói (részvényesei) tiszteletben tartják.

De – figyelemmel a 3:4. § túlzottan tág értelmezést biztosító szövegezésére – biztosak lehetnek-e a vállalkozások és tulajdonosaik abban, hogy az itt olvasható értelmezés megegyezik majd a jogalkalmazó bíróságok álláspontjával?

3. A szabályozás változtatásának lehetséges iránya

Egy még hatályba sem lépett törvény módosítására jogot tisztelő szakember természetesen nem tesz javaslatot. (Szégyenletesnek tartom, hogy a szövetkezeti hitelintézetek integrációjáról és egyes gazdasági vonatkozású jogszabályok módosításáról szóló 2013. évi CXXXV. törvény az új Ptk. részvényjogi szabályozását – több mint fél évvel a kódex hatályba lépése előtt – ez év nyarán módosította, és bevezette a nehezen értelmezhető ún. átváltozó (sic!) kötvény fogalmát.) Alábbi javaslatom tehát olyan felvetésként értékelhető, amely hangsúlyozottan csupán távlatilag ajánl alternatív megoldást az új Ptk. jelenleg hatályos 3:4. § (3) bekezdésének helyébe.

Véleményem szerint érdemes lenne fenntartani a diszpozitív szabályozási szemléletet azzal, hogy a tagokat (részvényeseket) csak akkor nem (!) illetné meg a törvényi előírásoktól való eltérés joga – értelemszerűen a létesítő okirat tárgykörebe tartozó kérdésekben –, ha azt törvény kifejezetten megtiltja. (A tiltást a Ptk. éppúgy kimondhatná, mint más – így a köztulajdonnal való gazdálkodásra irányadó sajátos szabályokat megállapító – törvény.) Explicit tiltás hiányában a létesítő okiratban a tagok (részvényesek) jogosultak lennének eltérni a törvényben rögzített szabályoktól azzal, hogy ennek során ők sem hagyhatnák figyelmen kívül az új Ptk. Első Könyvében nevesített alapelveket. Ha tehát a gazdasági társaság tagjai a társasági szerződésben megsértik a joggal való visszaélés generális tilalmát, úgy e körülményre a jogaiban sértett fél hivatkozhatna.

A megengedő jellegű szabályozás erősítése a törvényelőkészítő munka során fokozott gondosságot igényelne a jogalkotótól. Ez azonban „megtérülne” utóbb: a piaci szereplők biztosak lehetnének abban, hogy kifejezett tiltó előírásba nem ütköző szabályozási megoldásaik – ha elnyerik a tagok (részvényesek) többségi támogatását – megvalósíthatóak (jogilag kiindulhatatlanok) lesznek.

Gadó Gábor

Üzletrész-átruházás az új Ptk. szerint

A 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) 3:164. § újrafogalmazza az üzletrészt, – igen helyesen – beemeli annak meghatározásába az általa „megtestesített” tagsági jogok mellé a tagot terhelő kötelezettségeket is. Világossá teszi tehát, hogy a társaság cégbejegyzését követően keletkező üzletrész a tagot illető/terhelő jogok és kötelezettségek foglalatára.

A 3:166–3:169. § foglalkozik az üzletrész átruházásának szabályaival, és a hivatkozott paragrafusokhoz fűzött miniszteri indokolás szerint a jogalkotó az üzletrész-átruházás szabályainak lényegén nem kívánt változtatni. Ezen kívül még annyit olvashatunk a miniszteri indokolásban, hogy „... Azokban az esetekben azonban, amelyekben több tagot egy sorban megillető elővásárlási jogról rendelkezik, kimondja, hogy ennek az elővásárlási jognak a gyakorlására a több személy arányosan jogosult. Az üzletrész-átruházás során gyakorolható elővásárlási jog célja ugyanis – nem kívánt új tag belépésének megakadályozásán túl – éppen az, hogy a korábbi tagok megőrizhessék addigi pozícióikat, amit az elővásárlási jog arányos gyakorlása biztosíthat.

A hatályos szabályozás tartalmával egyezően rendelkezik az üzletrész átruházásának a társasági szerződésben történő korlátozásáról, illetve a társaság beleegyezéséhez kötéséről. A szabályozásban mutatkozó különbség az eltérést engedő szabályozási módszerből adódik, amelynek eredményeként nem szükséges felhatalmazó rendelkezéseket beiktatni a törvénybe, elegendő az eltérés korlátainak meghatározása...

Az üzletrész-átruházás lebonyolítását a hatályos szabályozással azonos módon rendezzi azzal a többlettel, hogy – a bírói gyakorlatban kidolgozott elvekhez igazodva – egyértelművé teszi az átruházás különböző viszonylatokban történő hatályosulásának időpontját.¹

Mindebből valóban az derül ki, hogy a fentiekben vázolt módosításokon túl az üzletrész-átruházás alapvető szabályaiban a hatályos Gt.-előírásokhoz és a széles körben elterjedt és kikristályosodott joggyakorlathoz képest nincs változás.

Ha azonban összehasonlítjuk a Gt. 123. §-át és az új Ptk. 3:166. §-át, lényeges eltéréseket találunk a megfogalmazásban. Míg a Gt. az üzletrész-átruházás mellett az adásvételi szerződésről és ennek kapcsán törvényi elővásárlási jogról szól, addig az új Ptk. kizárólag az üzletrész átruházásáról, a pénzszolgáltatás

¹ A szövegből az is kiderül, hogy eredetileg az elővásárlási jog terminus technikusán sem akartak változtatni, a megfogalmazásbeli változás csak utóbb következett be.